

de qua re videri potest Penha, citatus supra, num. 8. in dicto Comment. tertio.

16. *Quid sit librum continere hæresim.* — *Quid de religione tractare.* — Deinde singulæ partes explicandæ sunt; et circa primam notetur, satis esse quod in toto libro vel una sola propositio hæretica inveniatur; quod notavit Sanc. cum Hugol., contra aliquos, qui dixerunt necessarium esse ut liber ex professo tractet de hæresi, quod certe omnino falsum est, ut etiam in 5 t. notavi, quod patet ex vi verborum: *Hæresim continentes*; non enim dixit *hæreses*, et ita verba illa per unam solam propositionem hæreticam verificantur. Deinde non dixit: *De hæresi tractantes*, sicut in altera parte dixi. Et ex hac doctrina manifeste colligitur non esse necessarium ut liber de hæresi tractet: nam cujuscumque argumenti aut scientiæ sit, si unam hæresim contineat, et liber sit hæretici auctoris, prohibitus est, et merito, quia illo modo solent hæretici suas hæreses seminare, ut cum alia doctrina deventur. Circa alteram particulam dubitari potest, quis liber censendus sit *de religione tractare*. Ad quod respondeo non satis esse ut obiter aliquid de religione attingat, sed quod ex instituto de religione tractet, id enim in rigore verba significant. Dicitur autem *de religione tractare*, si per se contineat sacram doctrinam, sive sit exponendo Scripturam, sive scholasticam doctrinam, sive conciones, sive casus conscientiæ, sive alia, quæ ad cultum Dei vel sanctorum, vel ad salutem animarum spectant; et quia contrariorum eadem est ratio, ejusdem materiæ censeo esse libros de superstitionibus scribentes, vel magicis artibus, ac proinde hoc nomine esse prohibitos, quamvis vix etiam possint hæresibus carere.

17. *Secunda pars, quæ actiones quatuor circa tales libros retat.* — Secundo loco dicendum est de materia proxima hujus prohibitionis, seu censure, id est, de actionibus prohibitis circa libros hæreticorum: sunt autem quatuor hujusmodi actiones, scilicet, *legere, retinere, imprimere, et defendere* hujusmodi libros. Et additur in Bulla particula *scienter*, quæ in omnes illas actiones cadit, et habet hanc vim, ut licet aliquæ ex illis actionibus ex ignorantia fiant, non incurratur censura: quod verum est, etiamsi talis ignorantia sit crassa et supina, ita ut a culpa non excuset, quia illa particula hunc effectum habet, alias superflue poneretur; quæ est communis doctrina in materia de censuris et legibus, et illam bene ex-

posuit Sanc., libro 9 de Matr., distinct. 32, num. 36, 39 et 40. In præsentia ergo oportet scire omnes conditiones requisitas ut liber sit prohibitus per illam legem, scilicet, quod auctor ejus hæreticus sit, et quod hæresim contineat, vel de religione tractet. Unde si alterum istorum ignoretur, non peccabitur *scienter*; non est autem necessarium ut hæc scientia sit omnino evidens, sed sufficit ut fide dignis testimoniis habeatur; quod si non sint sufficientia, vel tantum sit publica fama, oportebit diligentiam præmittere; quod si quis illam voluntarie omitat, ita ut affectet ignorantiam, seu incertitudinem, seu potius earentiam veræ aut probabilioris scientiæ, non excusabitur, quia moraliter diceretur *scienter* operari; et hæc dictis actionibus communia sunt; nunc circa singulas aliquid notare oportet.

18. *De prima actione speciatim, quæ est legere, quoad ipsius qualitatem.* — Et primo circa lectionem explicandum est quæ seu qualis et quanta ad incurrandam censuram sufficiat. Et imprimis circa qualitatem, necessarium est ut non tantum sit exterior lectio, sed cum intelligentia verborum; nam si quis ignorans prorsus linguam latinam, vel eam in qua liber scriptus est, illum legat, non incurret censuram, nec per se loquendo mortaliter peccabit, quia illa non est vera et formalis lectio, sed tantum materialis: et præterea ibi cessat ratio legis, quia neque periculum imminet, nec est communicatio cum hæretico in doctrina; et in hoc omnes conveniunt. Secundo, non sufficit sola mente percurrere quæ prius fortasse in libro lecta sunt, sive ante prohibitionem, sive post illam; in quo excessit Graphis, dicens incurrere hanc censuram, qui per solam mentis recordationem, quasi mentaliter librum legit. Probatur vero nostra sententia, tum quia illa revera non est lectio humana, de qua leges humanæ loquuntur; tum etiam quia ille actus est omnino internus et mentalis, qui non est materia censure, aut legis humanæ, et ita tenet Hugol., Sancius, et alii. Tertio, sufficit legere oculis percurrendo librum, etiamsi ore nihil proferatur, quia illud revera est legere, et etiam actio sensibilis, in qua tota ratio legis locum habet.

19. *An dicatur legere qui legentem audit?* — *Negat Sancius.* — *Affermandum cum Azor., Sairo, et Graphis.* — Difficultas vero est, an sufficiat auditus alio legente; nam Sancius supra, numero quadragesimo octavo, putat non sufficere, quia in proprietate et rigore,

audire non est *legere*. Dices, quamvis non sit legere per seipsum, saltem est legere per alium. Sed contra, quia hoc non sufficit, quoniam non exprimitur in prohibitione. Quoties autem lex prohibet actionem, et non addit extensionem ad facientem per alium, restringenda est ad facientem per seipsum; et ideo non solent hujusmodi leges extendi ad consulentes, mandantes et similes, nisi exprimantur. Nihilominus contrarium censeo securius et verum, quod tenent Azor., Sairus, Graphis, et alii: moveor autem ex ratione præcipue, et intentione legis; nam omnino idem periculum et detrimentum sequitur ex hoc modo legendi, quod ex lectione per seipsum, imo quodammodo majus, quia ille modus legendi facilior est, et ita si ille non prohiberetur, quasi frustranea esset lex ista. Deinde auditus non minus est sensus disciplinæ quam visus; si ergo prohibetur lectio per solum visum, ut caveatur talis doctrina, seu disciplina, cur non etiam per auditum? Tertio, lectio partim constat ex prolotione, partim ex perceptione eorum quæ scripta sunt, et revera talis actio consummatur in perceptione; ille autem qui audit legentem librum hæreticum, percipit quæ leguntur, et ita quasi consummat illam actionem. Unde non tantum legit per alium, sed etiam per seipsum consummando actum; ergo peccat contra dictam prohibitionem, et ita facile solvitur fundamentum contrariæ sententiæ. Neque etiam mihi placet distinctio seu limitatio dicentium, si audiens inducat alium ut sibi legat, tunc audiendo incurrere, non autem si, dum alter sua voluntate legit, ad audiendum accedat; nam hoc secundum etiam censeo falsum, quia transgressio præcepti non consistit proprie in inductione alterius, sed in participatione lectionis per auditum, et ita in eo casu procedunt rationes factæ. Quocirca in illo casu, tam audiens quam legens peccat; audiens, uno tantum modo jam explicato; legens vero dupliciter, scilicet, et legendo, et cooperando lectioni alterius; si tamen id legens non intelligeret, excusaretur a propria culpa legentis juxta supra dicta, non tamen excusaretur a culpa cooperantis iniquæ lectioni alterius.

20. *Deinde quoad ejus quantitatem sententia Toleti et Hugolini.* — Circa quantitatem lectionis, dubitari solet an possit hoc peccatum a mortali et censura excusari propter materiæ levitatem. Nam graves Doctores negant, ut Hugol. supra, et Tolet., lib. 1, cap. 19, num. 9, dicens sufficere si pauca lineæ le-

gantur; et fundamentum videtur fuisse, quia in omnibus et singulis est periculum, quod lex vitare intendit. Contraria vero sententia communior est, quam tenet Azor, Sair. et Sanc., et sumitur ex Castr., lib. 2 de Just. hæret. punit., cap. 17. Et in rigore videtur probabilior, quia regula generalis est, peccatum mortale fieri veniale ex levitate materiæ, et hic nulla est ratio faciendi exceptionem; nam revera in paucis lineis legendis non potest esse mortale periculum; oportet tamen prudenter hoc ad praxim applicare; nam Sancius dicit legere integri folii paginam, non esse materiæ gravem, quod ego nullo modo probare possum, quia in ea lectione multum potest esse periculi: oportet ergo ut nimis brevis nec multarum linearum sit lectio, ut hanc excusationem admittat, et hoc modo cæteri auctores loquuntur.

21. *De secunda actione, retinere, scilicet, librum hæreticum.* — Secunda actio vel quasi actio prohibita est *retinere librum hæreticum*, quæ per se sufficit ad transgressionem gravem, et ad censuram, etiamsi nec legatur liber, neque animo legendi retineatur; quia singulæ ex his actionibus prohibentur, neque lex respicit qua intentione fiat, sed absolute prohibet ne fiat. Item finis legis quoad hanc partem est, ne tales libri conserventur, sed destruantur, et contra hoc fit quoties retinentur, etiamsi sit ad splendorem vel curiositatem, etc. Et hinc fit, ut sufficiat retinere apud se vel apud alium, quia utrumque est contra formam et finem legis. Unde etiam custodire hujusmodi librum alienum per hanc legem prohibitum est, quia qui custodit, pro illo tempore librum apud se retinet. Item quia finis et ratio legis ibi locum habet. Neque obstat quod qui librum custodit, illum non intelligat, quia hoc non impedit veram detentionem, et quia sine intelligentia potest librum conservare, quod est contra finem legis. Denique etiamsi vir doctus, animo impugnandi errores et eorum fundamenta, librum apud se retineat, contra legem faciet, et censuram incurret, quia, ut dixi, lex prohibet factum, quacumque intentione fiat, nec bona intentio sufficit honestare actum prohibitum; debet ergo fieri debito et ordinato modo, id est, cum ejus facultate qui illam dare potest; alias unusquisque præsumeret librum apud se retinere, honesto colore quæsito, et ita lex frustraretur.

22. *An parvitas libri retenti, vel temporis retentionis excuset a mortali.* — Solum quæri

potest an ex circumstantia possit hæc transgressio a culpa mortali excusari. Duplex autem tantum circumstantia cogitari potest, quæ ad hoc possit conferre: una est quantitas materiæ, quæ, ut supra dixi, quoad lectionem sufficit interdum ad dictam excusationem. Nihilominus dico ex hac parte non posse in præsentia actione excusari gravitatem peccati, quia sufficit ad hanc culpam partem libri retinere, quia, ut in primo puncto, num. 9, dixi, totum et partes ejus hac lege prohibentur; moraliter autem loquendo non retinetur, nisi vel totus liber, vel aliqua notabilis pars ejus, quæ doctrinam aliquam contineat, et ideo ex parte materiæ sine distinctione dicere possumus hoc peccatum semper esse mortale, et ad incurrandam censuram sufficiens. Altera vero circumstantia est temporis; nam retinere librum brevissimo tempore, non videtur esse adeo grave, ut ad culpam mortalem sufficiat. In contrarium vero est, quia omne peccatum quod ex objecto et aliis circumstantiis mortale est, in momento committi potest, quia in voluntate consistit, non in mora. Unde distinguendum censeo; quia vel retentio procedit ex voluntate absolute retinendi librum, et tunc dico quæcumque retentionem esse peccatum mortale, etiamsi mutata voluntate brevissimo tempore duret: et hoc probat ratio facta, quia voluntas illa peccatum mortale est, et ab illa procedit exterior retentio. Alio vero modo contingere potest ut aliquis habens propositum tradendi librum, in executione sit negligens per aliquam brevem moram, et tunc facile poterit excusari a culpa mortali; tum quia in voluntate non habet propositum contrarium præcepto, et negligentia potest esse levis, et ipsa mora est quasi materia illius omissionis, et ideo ex brevitate potest esse levis, ac denique illa non tam est retentio quam dilatio, quæ interdum potest excusari ab omni culpa, si ex rationabili causa fiat.

23. *An satis sit propria auctoritate librum prohibitum destruere.* — Sed quæri potest, an satisfaciatur aliquis huic legi comburendo librum, vel alio modo illum destruendo sua auctoritate, an teneatur potius illum tradere Inquisitoribus. Respondeo ex vi hujus clausulæ, seu legis Bullæ Cœnæ, satis esse librum statim comburere, quia hæc lex solum prohibet retinere, et non disponit modum abjiciendi librum, et ideo per illam actionem sufficienter impletur. Oportebit autem librum destruere, quia si alteri tradatur, vel alio modo integer conservetur, plane fit contra intentionem

legis. Unde non impletur, sed eluditur, et semper dici potest retineri, vel apud alium, vel in loco in quo reponitur, ut jam monuimus. An vero alia lege præceptum sit non retinere librum, tradendo illum Inquisitoribus, et non propria auctoritate illum comburendo, dubium esse potest; nam in Repertorio Inquisitorum, verbo *Liber*, solum dicitur sub disjunctione teneri eum, qui librum habet, vel comburere, vel Inquisitori aut Episcopo tradere; et idem habet Zanchinus, de Hæreticis, cap. 7. Et Campegius, in Scholio ad Repertorium, in dicto loco, solum dicit tutius esse tradere Inquisitoribus, ut olim, inquit, a Paulo IV decretum est, cujus Bulla de hac re habetur in Directorio Inquisitorum, cum alia Julii III, quæ id aperte præcipit; posset autem, ex vi verborum, intelligi pro solo illo tempore in quo lata est, id est, ut solum illis personis, quæ jam tunc hujusmodi libros habebant, præceperit ut eos Inquisitoribus traderent. Hanc vero dubitationem abstulit Pius IV in alia Bulla anni 1564, quæ incipit: *Locum pro munere*; nam simile præceptum repetens; addit: Qui habent, vel habuerint; et ideo hoc omnino observandum est. Et ita tenent Penha, Azor et Sanc. supra.

24. *De tertia actione, imprimere.* — Tertia actio est *imprimere* hujusmodi libros. Dicit autem solent *imprimere*, tam auctor libri quam ministri exequentes. Dubitari ergo potest an auctor comprehendatur, quia non videtur per se, sed per alios imprimere, et lex non facit extensionem. Nihilominus dico sine dubio comprehendendi, ut docent multi ex Doctoribus citatis, nullo contradicente; tum quia verba legis intelligenda sunt, prout communiter accipiuntur; tum etiam quia semper auctor habet aliquem immediatum concursum in illa actione, imo est quasi primus motor ejus; tum denique quia in edictis quæ ab Inquisitoribus, etiam universalis Ecclesiæ, passim emanant, non solum imprimentes, sed etiam imprimi facientes, sive curantes, nominatim exprimuntur. Secus vero esset si tertius alius, ad quem liber non pertinet, expensas faceret, quia talis concursus est valde remotus, et non sufficit ut ille imprimere librum dicatur. Comprehenduntur præterea sub hac prohibitionem omnes qui materialiter, et sic dicam, seu corporaliter impressionem ipsam exequentur; et imprimis patronus, seu dominus totius impressionis, etiamsi manibus suis non laboret, tum quia in communi modo loquendi ille dicitur imprimere, et ita impres-

sor vocatur; tum etiam quia semper habet aliquem influxum circa totam illam actionem, vel præparando materiam, vel aliquid simile moderando. Deinde cadit prohibitio in omnes alias actiones ad impressionem necessarias, quas ministri ejus exequentur. Solum potest dubitari de actione corrigendi, seu emendandi, quia illa nec videtur esse cooperatio ad ipsam impressionem, neque simpliciter necessaria, sed ad quamdam perfectionem et ornatum. Propter quæ multi excusant correctorem; ego vero addo, licet excusetur ab actione imprimendi, non posse excusari ab actione legendi, quia non potest corrigere nisi legendo, ut per se constat.

25. *De quarta actione, defendere.* — *Primus modus defensionis.* — *Secundus modus.* — *An laudare librum sit defendere.* — Quarta actio est *defendere* hujusmodi librum; nam hæc etiam expresse prohibetur, et additur: *Quovis quæsito colore.* Potest autem distingui duplex defensio: una veluti corporalis, quæ opere fit; alia doctrinalis, quæ fit verbo vel scripto; et utraque sine dubio est in hac lege, et sub hac censura prohibita. Prima est, quando vel vi vel fraude defenditur liber, ne comburatur, aut ne in manus judicum fidei deveniat, vel occultando librum, vel resistendo voluntibus illum prodere aut tradere; nam quocumque modo id fiat, *sive publice, sive occulte*, ut in Bulla dicitur, est propria defensio, ac propterea prohibita. Secunda autem defensio fit, vel argumentis confirmando pravam doctrinam talis libri, quatenus in illo est, vel respondendo ad argumenta quæ contra illam fiunt; quod etiam locum habet, etiamsi talis defensio sub titulo exercitationis vel majoris inquisitionis veritatis fieri dicatur, quia Bulla dicit: *Quovis quæsito colore.* Item procedit tam in privata quam in publica defensione, et sive scripto, sive tantum verbo fiat, quia omnes isti modi sub illis verbis, *sive publice, sive occulte*, comprehenduntur. Denique etiam censetur defendere librum, qui dixerit talem librum non esse prohibitionem, vel combustionem dignum. Unde non excusabitur ab hac censura qui id dixerit. Sed quid de laudante hujusmodi librum? nam illa etiam videtur quædam defensio. Respondeo distinguendum esse de libro tractante de religione, sine erroribus, vel de continente hæresim. Nam prioris libri laudatio, si solum sit de doctrina libri, non est mala, nec prohibita, quia potest esse vera, et per se non continet defensionem libri, ut est a tali auctore; et ideo oportet ut laus non

sit tanta, ut per illam vel auctor, vel doctrina ejus simpliciter commendari videatur, vel etiam ut illo modo indicetur non debuisse talem librum prohiberi; tunc enim jam erit quædam prohibita defensio. At vero si liber contineat malam doctrinam, illum simpliciter laudare, sine dubio esset defendere; secus autem erit si tantum stylus, vel eloquentia, aut aliquid simile commendetur, ut per se notum est.

26. *Tertia pars: quas personæ dicta clausula sive censura comprehendat.* — Tertio loco principaliter dicere proposui in numero nono de personis quæ sub hac prohibitionem comprehenduntur. In quo unica regula et generalis est, comprehendendi sub illa omnes homines baptizatos, infra Summum Pontificem, cujuscumque status aut dignitatis sint, addita solum exceptione in ipsa lege contenta, scilicet: *Nisi facultatem ab Apostolica Sede habeant.* Unde fit comprehendendi imprimis omnes Catholicos, tam ecclesiasticos, ut Cardinales, Archiepiscopos, et omnes inferiores, quam laicos, ut imperatorem, reges, et omnes minores; sequitur etiam comprehendendi omnes hæreticos, quia et illi sunt subditi, quamvis rebelles; quod adeo verum est, ut etiam auctor ipsius libri comprehendatur. Hæc præter censuram hæresis, novam incurrit librum suum retinendo, vel legendo; imo, si ad fidem converteretur, et postea nihilominus suum librum retineret, in hoc peccato, et in hac censura permaneret. Et ratio omnium est, quia prohibitio est universalis et nullum excipit. Unde nec nos possumus illum excipere. Deinde, quia Pontifex addidit dictam exceptionem: *Sine nostra facultate*; exceptio autem, ut juristæ dicunt, regulam in contrarium firmat.

27. *Solus Papa, ac adeo nec Inquisitor ullus, aut Episcopus, aut Sedes Romana vacans, dare facultatem potest ad libros in Bulla comprehensos.* — Circa exceptionem autem oportet imprimis notare, neque Episcopos, neque alios quoscumque prælatos inferiores Papa, posse hanc facultatem dare ad librum, scilicet, qui in clausula Bullæ comprehenditur; quia Papa illam sibi reservavit, ut ex verbis constat, quod etiam in terris hæreticorum observandum est a Catholicis, ut bene notavit Sanc., citato libr. 2 Decalog., cap. 10, numer. 43, quia licet ibi possit esse major necessitas, tamen etiam imminet periculum legentibus; et præterea lex universalis est, et ideo consulendo Summum Pontificem illi necessitati

providendum est, ut ipse personas eligat, quibus talem facultatem concedere expediens iudicaverit: quod si in aliquo particulari casu subita necessitas honoris fidei, vel alia similis occurrat, tunc id licere poterit, per modum epicheiæ, non quia per se liceat. In terris autem Catholicorum, neque ipsi Inquisitores possunt hanc facultatem dare, quia verba sunt præcisa et universalia, et non invenitur hoc illis concessum, ut Penha supra notavit, in § *Nunquid*. An vero Collegium Cardinalium, Sede vacante, possit hanc facultatem dare, disputat Sanc. supra, num. 44, sed pendet ex quæstione universali, de jurisdictione illius Collegii pro illo tempore. Unde veritas est non posse, quia non habet pontificiam jurisdictionem, cui hoc reservatum est.

28. *Quomodo intelligenda sit facultas, si cui detur.* — Deinde observare oportet hanc facultatem interdum esse posse specialem, de qua, quia est res facti, nihil dicere possumus, sed persona cui conceditur sibi consulat, considerando verba rescripti. Potest etiam esse generalis, vel ex parte libri, vel ex parte personarum quibus facultas conceditur. Primo modo intelligitur data hæc facultas pro antiquis scriptoribus, qui in numero Patrum computantur, etiamsi hæresi fuerint infecti; quia a Pontificibus legi permittuntur publice, ut in Indice Romano, partim regula tertia initio, partim sub titulo: *De Correptione librorum*, et aliis; et ita notant communiter Doctores in cap. *Damnatus*, de Summa Trinit., et in cap. *Fraternitatis*, de Hæreticis. Secundo autem modo, vel nulla est, vel rara talis facultas; imo, si quæ facultates similes olim concessæ fuerunt, revocatæ sunt per Julium III et Paulum IV, et referuntur Bullæ in fine Directorii, et extenditur revocatio etiam ad facultates concessas Episcopis et Cardinalibus; excipiuntur autem Inquisitores et eorum commissarii; ex quo infert Penha supra, Inquisitores habere hanc facultatem universalem, et idem affirmat Graphis supra, numero quadragesimo quinto. Considerare vero oportet in illis Bullis Julii III et Pii IV, nullam facultatem concedi Inquisitoribus positive, ut sic dicam, sed tantam non revocari, si quas forte antea habebant. Unde ex vi illarum Bullarum affirmare non possumus illos habere huiusmodi facultatem; an vero aliunde habeant nobis non constat, et ita illorum notitiæ hoc remittimus.

29. *Quarta pars, de ipsa censura.* — Quarto loco posuimus censuram latam in hac clau-

sula, de qua nihil aliud dicere necesse est, nisi quod sit Pontifici reservata, cum eo rigore, cum quo cætera illius Bullæ reservata sunt, et quod incuratur ab omnibus personis violantibus hanc prohibitionem. in omnibus casibus hactenus explicatis. Solum oportet addere extra illos casus non incurri. Est enim advertendum prohibitionem, in hac Bulla factam, in aliis rescriptis Pontificiis, vel legibus specialibus, extensam esse variis modis. Nam ex parte materiæ extensa est ad omnes libros hæresiarcharum, etiamsi nec hæresim contineant, nec de religione tractent, ut constat ex regula secunda Indicis Romani; item extensa est ad libros Astrologiæ judiciariæ, in quodam Motu Xisti V, et observatur in eodem Indice circa regulam nonam. Item per Clementem VIII extensa est ad quosdam libros Hebræorum, ut in eodem Indice in fine regularum adnotatur. Item ex parte auctoris extenditur ad omnes libros suspectos, cujuscumque auctoris sint, ut habetur in Bulla Pii IV, in eodem Indice, ac denique in indice Lusitanicæ, edito de mandato D. Georgii d'Almeyda, Generalis Inquisitoris, extenditur ad omnes libros quacumque ratione prohibitos. In his ergo casibus, quamvis peccetur mortaliter contra illas leges, non incurritur censura Bullæ Cœnæ, nec cum reservatione, quatenus in illa fit, quamvis contrarium scripserit Navar., consil. 1, sub titulo de Constitutionibus, quæst. 33, quia lex non extenditur ultra casum de quo loquitur: neque punit, nisi transgressores ejus, non aliarum legum, quod animadvertit, qui scholium addidit ad dictum consilium Navarri, et ita notant aliqui ex citatis Doctoribus, et ideo semper est consideranda alia lex, vel Bulla, et juxta verba ejus judicandum est de censura; nam si nullam addiderit, nulla incurritur; si vero simpliciter addatur excommunicatio, ut fit in motu Pii IV, incurretur quidem censura, sed non reservata. In Indice autem Lusitanicæ citato, additur censura reservata Inquisitoribus, non Pontifici. Sixtus autem V eam sibi reservat quoad dictos libros Astrologiæ judiciariæ, et ideo reservata est Papæ, non ex vi Bullæ Cœnæ, sed ex peculiari dispositione. Et ita de aliis dicendum est.

30. *Ad primum argumentum in num. 1.* — *Ad secundum in num. 2.* — *Ad tertium in num. 3.* — Supersunt rationes dubitandi initio positæ, sed ex dictis facilem habent solutionem; ad primum enim fatemur, in libris hæreticorum aliqua posse esse utilia, sed non

sunt cum tanto periculo ibi addiscenda; præsertim cum non desint in Ecclesia Catholici libri, ex quibus multo melius possint eadem addisci. Unde merito dixit Cyprianus, epistola 52: *Scias nos nec curiosos esse debere quid illi doceant, cum foris doceant.* Quod autem ibi citatur ex Paulo: *Omnia probate, quod bonum est tenete*, imprimis intelligendum est de rebus non improbatis, sed dubiis, inter quas potest esse electio. Deinde quoad libros a Catholicis legendos, illa probatio et examinatio ad pastores Ecclesiæ, non ad singulos privatos pertinet; et ideo, postquam Ecclesia libros aliquos reprobavit respectu illorum, et singularum personarum, jam illa Pauli regula locum non habet. Ad secundum autem de exemplis, non dubium est quin expediat libros hæreticorum legi ab aliquibus doctioribus, et selectis ac securis viris, qui possint eos impugnare, et fidem catholicam tueri; et hoc modo legebantur ab illis Patribus, qui tunc erant præcipui Doctores, et columnæ Ecclesiæ; et fortasse illis temporibus, quamvis lectio librorum hæreticorum male audiret apud Catholicos, non erat cum tanto rigore prohibita, sicut nunc est, et ideo fortasse Episcopi ratione officii, sine alia facultate, id facere poterant; et idem forte erat de Doctoribus publice approbatis; vel facile etiam poterant a suis Episcopis facultatem habere. Nunc autem, crescente hæreticorum audacia, major cautela, prohibitio et reservatio necessaria fuit. Ad tertium, de libris antiquorum, respondetur non esse acceptionem personarum, quando exceptio aliqua ex rationali causa fit; fuit autem maxima ad excipiendos illos antiquos Doctores, quia si quos habent errores, et pauci sunt, et jam sunt noti et quasi mortui, et ideo cessat periculum in huiusmodi libris; et alioqui eorum utilitas magna est, vel propter eximiam et multiplicem doctrinam, vel propter antiquitatem, quia in eis antiqua historia, et traditio conservatur.

SECTIO III.

Utrum coactio hæreticorum ad relinquendam hæresim sit medium licitum, conveniens, et cadens sub Ecclesiæ potestate.

Hoc est tertium medium quo Ecclesia contra apostatam utitur, et necessarium iudicat, ad fidei puritatem, et integritatem conservan-

dam. Circa illud vero prius excludendi sunt nonnulli errores.

1. *Primus error in præsentis quæstione.* — *Apellis apud Eusebium et Nicephorum.* — *Item Cassandri apud Bellarmin.* — Primus est quorundam, qui dixerunt non solum non esse puniendos hæreticos, verum etiam neque esse cum illis contendendum, sed unumquemque esse relinquendum, ut in sua fide vivat. Ita dixit olim Apelles, ut referunt Eusebius, lib. 3 Histor., cap. 13, et Nicephorus, lib. 4, cap. 29; dicebat enim non esse fidei rationem quærendam; nam si omnes credunt in Christum, et in eo suam spem collocant, omnes ad eandem Ecclesiam pertinent, etiamsi fortasse in aliis rebus dissentiant. Hunc fere errorem excitavit nostris temporibus quidam Georgius Cassander, qui, ut refert Bellarm., lib. 3 de Laicis, cap. 49, dixit non esse perturbandos hæreticos, qui Symbolum et Scripturam admittunt, etiamsi in aliis ab Ecclesia Romana dissentiant, quia hoc non obstat quominus omnes sic credentes ad unam universalem Ecclesiam pertineant.

2. *Impugnatur.* — *Concluditur separatione saltem a fidelibus cogi hæreticos posse.* — Isti autem hæretici valde errant, et fundari videntur in aliquibus principiis erroneis: unum est, quod omnes isti sic credentes possunt in sua fide salvari, quod est manifeste contra Scripturam, quia, teste Paulo, fides, quæ necessaria est ad salutem, una est, sicut etiam est unum baptisma; ergo omnes, qui habent aliam fidem a Romana, quæ sola est catholica, salvari non possunt, si in ea sua fide permanent. Secundo errant existimantes, huiusmodi hæreticos posse esse membra Ecclesiæ Catholicæ, et hanc a Romana distinguentes, quia Ecclesia Catholica non est nisi quæ sub obedientia unius Vicarii Christi militat. Hæc autem est eadem cum Ecclesia Romana; membra autem huius Ecclesiæ non sunt, nisi quæ veram fidem habent; vera autem fides, ut dixi, non est nisi una; ergo qui ab Ecclesia Romana in fide dissentit, non potest esse Ecclesiæ Catholicæ membrum. Tertio, isti sic credentes, licet dicant se credere in Christum, credere non possunt fide divina, quia, ut ostensum est supra, qui errat circa unam veritatem fidei, seu illam non credit, nihil credit sicut oportet, nec per divinam fidem. Unde non satis est credere Christum, sed etiam opus est credere Christo, et Ecclesiæ vice illius loquenti; qui autem non credit omnibus quæ Ecclesia credenda proponit, licet aliquid se